

ZİYA GÖKALP ÜZERİNE İKİ DEĞERLENDİRME*

Baykan SEZER**

Atf: Sezer, Baykan. "Ziya Gökalp Üzerine İki Değerlendirme", *Sosyologca*, Sayı 28 (2024), s. 1-12.

ÖZ: Ziya Gökalp yurdumuzda Türkçülük akımının öncüsüdür. Toplumların ilerlemelerinde ümmet döneminden millet dönemine zorunlu bir geçiş bulunduğu göre ve sosyolojiyi Türkiye'de tanıttığı için yurdumuzda çağdaş düşüncenin habercisidir. Sosyoloji, Batı'da toplum olaylarına artık gereğince egemen olunabileceği inancının bir ürünüdür. Türkiye'nin sorunları kendi toplumsal yapısından, iç çelişkilerinden kaynaklanmamaktadır. Bu nedenle söz konusu olan toplum yapımızı Batı örneğine uygun değiştirmek, Batılılaştırmaktan çok Batı yanlısı yeni bir siyaset oluşturmaktadır. Ziya Gökalp, kültür ve uygarlık kavramlarını Batılılaşma çabalarımız sırasında karşılaştığımız sorunları çözümlenebilmek için kullanmıştır. Gökalp, Batı etkisiyle tarihimizin Orta Asya dönemi ile ilgilenilmesini sağlamış; Osmanlılık yerine Batılılaşmayı savunmuştur. Ona göre Osmanlılık, Türk kültürüne karşıdır; bünyemizden sökülüp atılması artık bir zorunluluk olmuştur. Getirdiği görüşler, Türk tarihine ve sosyolojisine ilgi çekmiştir; ancak Durkheim etkisindeki mekanik tarih anlayışı, tarihimizin zenginliklerini yeterince ortaya koyamamıştır. Buna rağmen Ziya Gökalp, günümüze kadar etkisini sürdüren önemli bir figür olarak kalmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ziya Gökalp, Kültür ve Uygarlık, Batılılaşma.

Two Evaluations on Ziya Gökalp

ABSTRACT: Ziya Gökalp is a pioneer of the Turkism movement in our country. Given the necessity of a transition from the religious community (ummah) phase to the national phase in the progression of societies, and as he introduced sociology to Turkey, he can be regarded as a harbinger of modern thought in our land. Sociology in the West emerged as a product of the belief that societal phenomena could be adequately understood and managed. However, Turkey's problems do not originate from its societal structure or internal contradictions. Therefore, the goal is not merely to alter our societal structure to fit a Western model or to Westernize but rather to develop a new political orientation favoring the West. Ziya Gökalp utilized the concepts of culture and civilization to address the challenges encountered during our Westernization efforts. Under Western influence, he encouraged interest in the Central Asian period of our history and advocated for Westernization in place of Ottomanism. According to Gökalp, Ottomanism is opposed to Turkish culture and must be eliminated from our structure as a necessity. His ideas attracted significant attention to Turkish history and sociology; however, the mechanistic historical understanding influenced by Durkheim failed to fully capture the richness of our history. Despite this limitation, Ziya Gökalp remains an influential figure whose impact has endured to the present day.

Keywords: Ziya Gökalp, Culture and Civilization, Westernization.

Makale Türü : Görüş Yazısı

* Bu yazı daha önce İ. Ü. Basın Yayın Yüksekokulu Yıllığı-I içinde yayınlanmıştır. "Ziya Gökalp ve Alman Sosyolojisi" başlıklı yazı 1980 yılında III. Milli Türkoloji Kongresi'nde "Ziya Gökalp ve Türk Tarihi" başlıklı yazı ise 1983 yılında İnsan Problemi Açısından Felsefe ve Sosyal Bilimler Sempozyumu'nda (Erzurum) sunulan tebliğ metinleridir. Konu gereği burada yeniden yayınlıyoruz. Yazı Sosyologca yayın kuralları gereği hakem değerlendirilmesine tabi tutulmamıştır.

** Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Merhum Öğretim Üyesi.

I. Ziya Gökalp ve Alman Sosyolojisi

Türkiye'de Ziya Gökalp üzerine yaygın görüşler bulunmaktadır. Ziya Gökalp yurdumuzda Türkçülük akımının öncüsüdür. Toplumların ilerlemelerinde **ümme** **döneminden millet dönemine** zorunlu bir geçiş bulunduğuna göre ve sosyolojiyi Türkiye'de tarattığı için yurdumuzda çağdaş düşüncenin habercisidir. Ve kendisi sosyoloji alanıyla Durkheim'in görüşlerinin sadık bir uygulayıcısı olmuştur.

Gökalp üzerine bu yaygın görüşler tartışma konusu edilmeden yakıti günlere kadar benimsenmiştir. Halil Nimetullah Öztürk benzeri kolay suçlamalar ve İslamcılarının genel eleştirileri dışında Erol Güngör, yazıları ile konu üzerinde tartışılmayı başlatmıştır. Uriel Heyd'in kitabının iki ayrı çeviriyle Türkçeye kazandırılması da tartışmaya yeni boyutlar getirmeye adaydır.

Heyd, Gökalp üzerinde bilinen Durkheim etkisinin dışında Alman sosyolojisinin etkisinden söz etmektedir. Alman sosyolojisinin Gökalp üzerinde etkisi, özellikle kendisinin Alman yanlısı bir siyasi partinin sözcüsü olduğu düşünülünce doğal olarak akla çok yatkın gelmektedir. Ancak bu etkiyi saptamak söz konusu olunca bazı güçlüklerle karşılaşmaktadır.

Bu güçlüklerden başlıcası, Gökalp'in aynı zamanda hem sosyolog ve hem de sosyoloji öğreticisi olmasından kaynaklanmaktadır. Sosyolog olarak sorunlarımızı ele alış biçimleri, koşulların da değişmesi üzerine, geri plana atılmış, sosyoloji öğreticisi olarak önemi sürdürülmüştür. Bu açıdan Durkheim ile ilgisi ön planda tutulmuştur. Biz günümüz sosyologları, sorunlarımız üzerine eğilmek yerine sosyoloji ile ilgili yurdumuzda henüz tanınmadığımız sandığımız bilgileri aktarmaya koşulunca Gökalp'i Durkheim ile olan ilişkilerinde ele almakla yetindik. Suçu yalnızca biz sosyologlarda bulmamak da gerekir. Cumhuriyet dönemi ile birlikte toplumumuz sorunları ve çözümleri tartışma üstü bir kesinlik görüntüsü kazanınca sosyoloji, zorunlu olarak konuyla ilgili bu kesin bilgilerin aktarılmasıyla yetinmek durumunda kalmıştır.

Türkiye'de sosyoloji, Batıcılışma girişimleriyle başlayacaktır. Batıcılışma girişimleri de, Osmanlının bazı sorunlarına çözüm bulabilmek içindir. Ancak Batıcılışma seçimi olsun, Osmanlı sorunları olsun her iki olay da İmparatorluğun kendi iç çelişkilerinin ürünü değil; İmparatorluğun dünya üzerindeki yeri sonucudur. Bu durum, bizlere Türkiye gerçeklerinin, kurumlarının soyut ölçeklerle değerlendirilebileceği izlenimini verecek ve Batı'dan sosyoloji bilgilerinin eksiksiz bir biçimde aktarılmasıyla gerekli açıklamaların bulunacağı sanılacaktır.

Böylece yurdumuzda sosyolojinin Batıcılışma olayıyla yakın ilgisi olmuştur. Batıcılışmanın da Türkiye'nin siyasi ve stratejik konumu ite yakın ilgisi nedeniyle sosyoloji, pratik çözümleri de içerir bir siyaset görünümünü almıştır. Bir siyasi seçimler dizisi olmuştur. Buna bağlı olarak iki büyük siyasi partinin sözcüleri Sabahattin Bey ve Ziya Gökalp, aynı zamanda yurdumuzda sosyolojinin ilk başlatıcıları olmuşlardır. Başka türlü söylersek ilk sosyologlarımız, siyasete katılmışlar, atılmışlardır.

Siyaset ve sosyolojinin Türkiye'deki özel durumları, sorunlarımızın ve bu sorunlara karşı önerilen çözümlerin özellikleri nedeniyle Sabahattin Bey ve Ziya Gökalp'in sözcülüklerini yaptıkları iki siyasi grubun çekişmesi Le Play ve Durkheim sosyoloji okullarının uyuşmazlığı ve çekişmesi olarak tanıtılmıştır. Ziya Gökalp'in Durkheim'cılığı da önce buradan gelmektedir. Elbet Durkheim'in Gökalp üzerinde büyük etkisi bulunmaktadır. Ancak Gökalp, özellikle Sabahattin Beye ve onun sözcülüğünü yaptığı Le Play sosyoloji okuluna karşı olmak dolayısıyla Durkheim'cüdür.

Sabahattin Bey Türkiye için bir İngiliz yanlısı siyaset önermektedir. Ziya Gökalp ve bağlı bulunduğu parti buna karşı çıkmaktadır. Ve sonuçta İttihat ve Terakki Alman yanlısı bir siyaseti seçmiştir. Bu arada yurdumuzda sosyoloji ve siyasetin bu yakın ilgisine karşılık Alman ya da İngiliz yanlısı siyaset savunucularının her ikisinin de Fransız sosyoloji okullarından kaynaklanması şaşırtıcı olmaktadır. Sabahattin Bey üzerinde Le Play etkisi bu açıdan daha kolayca anlaşılabilir. Le Play izleyicileri Fransa'nın da kendisine İngiltere'yi örnek alması gerektiğini açıkça savunmuşlardır. Gökalp üzerinde Alman sosyoloji etkisi akla yatkın geldiği halde böyle bir etkiyi Durkheim aracılığı ile izleyebilmemiz mümkün değildir. Ve bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır.

XIX. Yüzyılda Almanya

Almanya, XIX. yüzyılda Batı tarihinde yeniden ve yeni bir biçimde etkili olmaya başlamıştır. Ancak Almanya, XIX. yüzyılda yeniden tarih sahnesinde önem kazanmaya başladığı dönemlerde sorunları olan bir toplumdur. Almanya, söz konusu dönemde büyük imkânlarla ve güce sahip bir ülke olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat bu güç ve imkânlarını gerçekleştirebilecek, değerlendirebilecek gerekli biçimi bulamamıştır. Marx'ın bu durumu belirten, hepimizin bildiği bir sözü vardır. Almanya, toplumsal alanda gerçekleştiremediği devrimini düşünce alanında gerçekleştirmek durumunda kalmıştır. XIX. yüzyıl Almanya'sının düşünce alanındaki etkinliğini biliyoruz. Ancak toplumsal düşünce alanında sosyalizm akımındaki bütün etkinliğine karşılık sosyolojide bir boşlukla karşılaşmaktayız.

XIX. yüzyılda Fransız sosyolojisinden söz ediyoruz; onu biliyoruz. XX. yüzyılda da Amerikan sosyolojisinden... Alman sosyolojisini; ise değinilmemektedir, Oysa bütün günümüz sosyoloji tartışmalarının temelinde bizdeki Sabahattin Bey - Ziya Gökalp çatışmasını andırır Marx - Weber çekişmesi bulunmaktadır. Ve her ikisi de Alman sosyologudur. Bu nedenle Alman sosyolojisinin yurdumuzdaki etkisi kadar dünya içindeki yeri de henüz aydınlanmamıştır. Tartışma konusudur.

Almanya, XIX. yüzyılda kurulmuş, işleyen Batı dünyası ve uygarlığı içinde kendisine bir yer aramaktadır. Almanya, Batı'da gerçekleşen gelişmelere katılabilmek, ayak uydurabilmek için millet olarak kendisine yeni bir yapı kazandırmak çabasıdadır. Bu yüzden Almanya'da oluşmaya başlayan milliyetçilik akımı, Batı içinde bazı farklı özellikler göstermiştir. Almanya'da milliyetçilik, söz gelişi Fransa'da olduğu gibi yeni ortaya çıkan milli siyasetin ve amaçların övgüsü olmak yerine, millet olabilmek çabaları ile biçimlenecektir.

Almanya örneği, bu açıdan elbet Türkiye için çok daha ilgi çekicidir. Türkiye de, XIX. yüzyılda aynen Almanya gibi kendisine yeni bir kimlik, yeni koşullara uygun yeni bir yapı aramak durumunda idi. Bu yüzden Fransız kimliği, gerekli ulus yapısı içinde zaten oluşmuş bulunduğu için XIX. yüzyılda Fransızlık deyimi kullanılmaz iken milliyetçiliğin adı Almanya'da Cermanizm, bizde ise Türkçülük olacaktır.

Almanya, kendisine yeni bir yapı, yeni bir kimlik araştırırken kurulu Batı uygarlığında yerini belirleyecek amaçlarını da saptamak çabası içme girmiştir. Bilindiği gibi Almanya'nın Batı içindeki sorunlarından birisi ulus olarak siyasi birliğini XIX. yüzyıl ortalarında henüz sağlayamamasından kaynaklanıyorsa bir ikincisi de dünyanın paylaşılmasında geç kalmış bulunmasından kaynaklanmaktadır.

Kendisine yeni bir görünüş arayan Almanya'ya başta milliyetçi iktisatın kurucusu sayılan List amaç göstermeye koşulmuştur. Almanya, kendi içine Hollanda ve İsviçre'yi de katarak birleşmeli ve Macaristan ile Türkiye'yi kendisine bağlamalıdır. Ve

Almanya'nın Türkiye'yi kendisine bağlamasındaki asıl amaç, ülkenin cermenliğin can düşmanı Rusların etkisinden uzak durmasını sağlamaktır.

Yine sömürge dağılımında Almanya, İngilizlerin denizlerde elde etmiş bulunduğu büyük etkinlik önünde etkisiz kalmaktadır. Almanlar Bağdat demiryolu tasarısı ile Osmanlı İmparatorluğu üzerinden Hint Okyanusuna çıkmak ve Hindistan yolu üzerinde İngilizlerle çekişmeye girmek isteyeceklerdir. Almanların önünde Rusya üzerinden kara yoluyla Hindistan'a ulaşmak imkânı da bulunmaktadır. Bu yol da Almanlarca denenmiştir. Ancak, bu yol üzerinde de Türk soyundan halklarla karşılaşacaklardır. Görüldüğü gibi Almanya, değişen dünya içinde yeni bir yer edinebilme çabalarında Türklere yer vermek, bizimle ilgilenmek durumunda kalmıştır.

Gökalp ve Kültür ve Uygarlık Sorunu

XIX. yüzyılda Osmanlı da kendisine yeni bir kimlik, başka bir deyişle yeni imkanlar, yeni bir siyaset arayışı içindedir. Batıdaki yeni gelişmeler sonucunda Osmanlı'nın önünde üç seçenek vardır. Bu üç seçenek Yusuf Akçura'nın «**Üç Tarz-ı Siyaset**» kitabında tanıtılmış ve tartışılmıştır. Bunlar Osmanlılık, Türkçülük ve İslamcılıktır.

Bu üç seçenektен biri olan Osmanlılık, Batı aleyhtarı bir siyaseti temsil etmektedir. Oysa Batı yanlısı olmak, sonradan tartışmasız benimsenen bir ilke olmuştur. Bu nedenle Ziya Gökalp'in kitabının adı, «**Türkleşmek, İslamlaşmak ve Muasırlaşmak**»tır. Sonradan İslamlaşmaktan da vazgeçilmiş ve Halil Nimetullah Öztürk kitabına «**Türkleşmek, Laikleşmek ve Çağdaşlaşmak**» adını vermiştir.

Ziya Gökalp'in Türk düşüncesindeki önemi de burada ortaya çıkmaktadır. Osmanlılık yerine Batıcılışmak, o zamanki adıyla muasırlaşmak siyasetini savunmuş ve Türk düşüncesinde bu görüşü temellendirmeye çalışmıştır. Almanların Batı içinde kendilerine yeni bir yer arama çabalarında Türklere yer vermiş bulunmaları Gökalp'in işini kolaylaştırmıştır. Bu açıdan Sabahattin Bey'e göre büyük bir üstünlüğü bulunmaktadır.

Ziya Gökalp, **Batıcılışma-muasırlaşma** görüşünü sosyoloji çerçevesi içinde savunmuştur. Sosyoloji, Batı'da toplum olaylarına artık gereğince egemen olunabileceği inancının bir ürünüdür. Bu egemenlik aracılığıyla olaylar arasındaki zorunlu ilişkileri saptayabilmek mümkün olmaktadır. Ve aynı çerçeve içinde Türkiye'nin Batıcılışması zorunluğu, bilimsel bir gereklilik olarak bizlere kanıtlanmak istenmiştir. Daha önce değindiğimiz gibi Türkiye'nin sorunları kendi toplumsal yapısından, iç çelişkilerinden kaynaklanmamaktadır. Türkiye'nin giderek karşı konulmaz bir biçimde gelişen Batı dünya egemenliği karşısında dünya üzerindeki yerini yeniden değerlendirmek gereğinden çıkmaktadır. Bu nedenle de söz konusu olan toplum yapımızı Batı örneğine uygun değiştirmek, Batılılaştırmaktan çok Batı yanlısı yeni bir siyaset oluşturmaktadır.

Türkiye sorunlarının bu özelliğine karşılık veren çözümü, Ziya Gökalp bulacaktır. Bu çözümü Ziya Gökalp, **kültür ve uygarlık** kuramı aracılığı ile getirmiştir. Ayrıca bu kuram, Gökalp sosyolojisinin temel taşıdır. İki önemli görüşünü bu kuram aracılığı ile bir temele oturtmaya çalışmıştır. Önce Batıcılışma seçimimizi desteklemek amacıyla bu kurama başvurmuştur. Biz, kimliğimize zarar vermeden Batı yanlısı bir siyaset güdebiliriz. Kültür ve uygarlık ayrı alanlardır. Ve uygarlık, uluslararası niteliği nedeniyle kültür alanına zarar verilmeden alınıp değiştirilebilir. Biz de, bu açıklamaya bağlı olarak herhangi bir sorunla karşılaşmadan Doğu uygarlık alanından Batı uygarlık alanına kolayca geçebileceğiz.

Sonradan Ziya Gökalp bu kuramdan, ama bu kez Osmanlılığı inkâr için yararlanmıştır. Osmanlı -Türk ayrılığının, gerçekte kültür ve uygarlık ayrılığından başka bir şey olmadığı söylenmiştir. Osmanlılığı inkâr etmenin Türk kimliğimize hiçbir zararı

olmayacağı savunulmuştur. Aksine Osmanlılık, kültürümüze karşıdır; bünyemizden sökülüp atılması artık bir zorunluluk olmuştur. «**Türkçülüğün Esasları**» adlı kitabının temelini bu görüş oluşturmaktadır.

Heyd, özellikle kültür ve uygarlık konusunda Gökalp üzerinde Alman düşüncesinin etkisinden söz etmektedir. Ve bu konu da Gökalp sosyolojisinin temel taşı oluşturmaktadır. Ayrıca uzun süre Ziya Gökalp, yalnızca Batı yanlısı değil Alman yanlısı bir siyasetin savunucusudur. Yine bizde ordunun yenileşme olaylarındaki yeri de göz önünde tutulursa Alman subaylarının ordunun yenilenmesinde yaptığı danışmanlığın Türk aydınları üzerinde etkisiz kalmayacağını düşünebiliriz.

Alman Sosyolojisi ve Kültür Sorunu

Heyd'in Ziya Gökalp'in kültür ve uygarlık konusunda Alman sosyolojisinden etkilendiği görüşüne değindik. Gerçekten kültür, XIX. yüzyılda Alman sosyolojisinin başlıca konusu olmuştur. Ünlü tarihçi Braudel'e göre kültür kavramı, Almanya'da geçirdiği gelişmeler sonucu Batı ve bu arada Fransa'da son biçimini almıştır.

Ancak buradan çıkarak acele yakıştırmalardan da kaçınmamız gerekmektedir, En azından Durkheim sosyolojisinde de Gökalp sosyolojisindeki kullanımını andırır bir uygarlık tanımıyla karşılaşmaktayız. Uygarlık, zaman ve mekân kesiti içinde tek tek toplumların sınırlarını aşan bir kavram olarak kullanılmaktadır. Heyd de bu etkinin dolaylı olabileceğinden, Fransız sosyolojisi aracılığıyla gerçekleşebileceğinden söz etmektedir. Bu arada Tonnie'sin adını öne sürmektedir. Ancak bu da, acele bir yakıştırma gibi gelmektedir. Gerçekte kültür ve uygarlık konusunda Ziya Gökalp ve Alman sosyolojisi arasında benzerlikleri başka yerde aramamız gerekmektedir. Ve yine Fransız ve özellikle İngiliz-Amerikan düşüncesi ne kültür ve uygarlık ayrımını yapmamıştır; ne de kültür kavramından habersizdir, diyebiliriz. Aksine kültür kavramının bilindiği gibi İngiliz-Amerikan düşüncesinde sosyolojinin temel kavramını oluşturduğu da gözden ırak tutulmamalıdır.

Ziya Gökalp, kültür ve uygarlık kavramlarını Batıcılarına çabalarımız sırasında karşılaştığımız sorunları çözümlenebilmek, açıklayabilmek için kullanmıştır. Batıda ise aynı kavramlar, Batı'nın dünyaya yayılışı sırasında karşılaşılan sorunların açıklanması yolunda kullanılmaktadır. Konu, değişik açılardan ele alınmış olsa bile aynıdır. Ve buraya kadar Ziya Gökalp'de kültür ve uygarlık kuramını anlayabilmemiz için Batı düşüncesinde ayrıca Alman sosyolojisine başvurmamız gerekmemektedir.

Evet, Batı, yeryüzündeki yayılışını dünyaya «**uygarlık taşımak**» olarak tanımlamaktadır. Batı'nın bu iddiasının doğru olabilmesi için de uygarlığın değişik toplumlarda sorun yaratmadan toplumlar arasında taşınabilir olması gerekmektedir. Batı, uygarlık taşımaktadır ama kendi ayrıcalıklarının da korunmasından yanadır. Bu nedenle uygarlık kavramına bağlı kültür kavramını da kullanacaktır. Batı-dışı halklara öğütledikleri, Batı uygarlığını benimseyeceksiniz ama kendi kültürünüzü de koruyacaksınız. Batılı olmaya yeltenmeyeceksiniz, haddinizi bileceksiniz.

Burada görüldüğü gibi söz konusu ikili ayırımında öncelik, uygarlık kavramına tanınmaktadır. Batı dünya egemenliğinin kuruluşu, Batı uygarlığının yayılışı olarak gösterilmektedir. Ve ayrıca Batı'nın bu yayılışına, uygarlığının üstünlüğü nedeniyle hak kazandığı öne sürülmektedir.

Almanya, Batı düşüncesinden bu noktada ayrılmaktadır. Batı içinde «**millet**» olarak yerini alamamıştır. Dünyanın paylaşılmasında da dışarıda kalmıştır. Bu nedenlerle çıkarları tam olarak Batı'yla kesişmektedir. Bunun sonucu olarak Alman sosyolojisinde kültür ve uygarlık ikilisinde, Batı uygarlığının bir parçası olduğu da inkâr

edilemeyeceğinden, kendi varlık ve kimliklerini kanıtlamak çabası iyimle kültür kavramı ön plana geçmiştir.

Almanlar kimliklerini kanıtlamak yolunda Fransız ve İngilizlerin aksine «kültür»e önem vermişlerdir. Almanya için sorun, millet olmak sorunudur. Bu iki olay arasındaki yakın ilgi, Ranke'de «kültür» ve «nationalitat»in eş anlama gelişine kadar uzanmaktadır. Öte yanda Ziya Gökalp'te de aynı tutuma tanık olmaktadır. Milliyet ve kültür çok yakın anlamlarda kullanılmaktadır. Türkçülüğe temel de, milli kültürden başka bir şey değildir.

Ziya Gökalp'de kültür ve uygarlık kavramlarının kullanılmasının iki aşamada olduğunu belirttik. Ziya Gökalp; başta Batıcılışma, sonra da Osmanlı'yı inkâr siyasetlerini savunmak amacıyla bu kuruma başvurmuştur, Bu her iki siyaset, gerçekte birbirleriyle iç içedir. Ancak özellikle ikinci aşamada kültür ön plana geçecek ve Alman sosyolojisinin eğilimlerine çok daha yaklaşılabacaktır.

Yine her iki ülkede millet oluşması sırasında bazı güçlüklerle karşılaşmıştır. Bu güçlükler önünde eskiye dönüş önerilmiştir. Almanya'da Orta Çağ Cermenliği gündeme getirilmiştir. Bizde ise Orta Asya Türklüğü... Sorunların da Orta Çağ Cermenliğine ya da Orta Asya Türklüğüne sonradan katılan yabancı unsurlar yüzünden kaynaklandığı savunulmuştur. Çare de yabancı olan her şeyi atmak olarak gösterilmiştir. Bu tutum, her iki ülkede de bazı aşırılıklara yol açmıştır. Bizde söz gelişi öztürkçecilik akımı, Almanya'da ise Yahudi düşmanlığı... Bizim Yahudimiz ise Osmanlı olmuştur. Büyük bir Osmanlı düşmanlığı başlatılmıştır.

Gökalp düşüncesi ile Alman sosyolojisi arasında bu tür benzerlikleri, sırasında abartarak da, çoğaltmamız mümkündür. I. Dünya Savaşı sonunda İttihat ve Terakki ve Alman siyasetlerinin yenilgisi, Alman milliyetçiliğinin sonradan günümüzde sevimsiz olmuş bir Yahudi düşmanlığına dönüşmesi, ilk Alman sosyoloji kaynakların kurcalanmasını Almanya'da ve yurdumuzda engellemiştir.

Ziya Gökalp ile Alman sosyolojisi arasında benzerlikler bulunmaktadır ama biz Alınan sosyolojisinin Ziya Gökalp üzerinde doğrudan bir etkisi olduğunu sanmıyoruz. Elbet bu görüş tartışmaya açıktır. Türk ve Alman toplumları, XIX. yüzyılda benzer sorunlarla karşılaşmış, benzer tutumlara girmişlerdir. Ziya Gökalp ile Alman sosyolojisinin benzerliklerinin kaynağı, kanımızca burada yatmaktadır. Her iki ülkede millet olma çabaları ve buna bağlı olarak gelişen pancermanizm ve pantürkizmin ortaklaşa panslavizmle sürtüşmeye girmesi, SÖZ konusu benzerliklerin doğmasına yol açmıştır.

II. Ziya Gökalp ve Türk Tarihi

Ziya Gökalp, Türk sosyolojisinin kurucularının başında gelmektedir. Ve bu sıfatı bütün anlamıyla hak etmektedir. Günümüz Türk sosyolojisinde görülen çeşitli eğilimlerin temelinde Ziya Gökalp'i bulmaktayız, Türk sosyolojisinin belli özelliklerinden birisi, tarihe ilgi, yine ilk kez Ziya Gökalp'te görülmektedir.

Ziya Gökalp ile karşılıklı tartışmalarıyla sosyolojimizi zenginleştiren Sabahattin Bey konuya ilgi duymamıştır. Onun izleyicilerinden Mehmet Ali Şevki Bey konuya değinecek, ancak Gökalp'in getirdiği çerçeveyi aşmayacaktır. Sorunun ortaya konuluşu, Mehmet Ali Şevki Bey'de de değişmeyecektir. Değişen yalnızca açıklamalar olmuştur.

Sorunun ortaya konuluşunda yeni bir biçim getirilmediği gibi sonradan benzer görüşlerin yeni kurulan Türk Devletinin resmi tarih tezleriyle de kesişmesi, Gökalp'in etkisinin günümüze kadar sürmesine neden olmuştur. Bu etki, Gökalp'in görüşlerinin günümüzde de yandaş bulmasıyla da sınırlı kalmamıştır. Yetiştirdiği kişiler aracılığı ile bu etkisi daha geniş bir alana yayılmıştır. Bu arada özellikle Fuad Köprülü'nün adını sayabiliriz. Köprülü ile birlikte doğrudan metin incelemelerine oranla toplumsal yönü ağır basan bir edebiyat tarihi anlayışı yurdumuzda gelişecektir.

Yeni Türk Devletinin kurulması ile birlikte tarihimiz konusunda yoğun bir tartışma başlayacaktır. Bu tartışmalar sırasında Ziya Gökalp'in tarihimizle ilgili en önemli tezi, ancak buna karşılık sisteminin en tartışmalı ve en az benimsenebilir yönü çürütülecek; yine de tartışmalarda Ziya Gökalp'in öne sürdüğü açıklamalardan, kanıtlardan yararlanılacaktır.

Günümüzde Ziya Gökalp'in temel görüşünü paylaşan çok az kişi bulunmaktadır. Verdiği bilgiler de yetersiz sayılmaktadır. Türk tarihini açıklamakta artık yeni ve daha geçerli bilgilerden yararlanılmaktadır. Fakat temel konularda Ziya Gökalp'in etkisinin, kendisiyle başlayan eğilimlerin aşılabildiğini söyleyebilmek, bugün de zordur.

Tarihçilerimizde aynı eğilimlerin sürdüğünü göreceğiz. Tarihçilerimiz kimliğimizin, tarihteki yerimizin belirlenebilmesi için öncelikle ve özellikle tarihimizin Orta Asya dönemi ile ilgilenmeyi sürdürmektedirler. Osmanlılık döneminin kişiliğimiz ve tarihteki yerimiz konusunda geniş etkisi bilmezden gelinmektedir. Tarihçilerimizde Ziya Gökalp'in bir başka etkisini daha gözleyebilmemiz mümkündür. Tarih yaşayan bir serüven, belli bir dinamizm olarak ele alınmanı yerine belli kurumlar çerçevesinde tartışılmaktadır. Ve günümüzde ilişki de bu kurumlar aracılığıyla kurulmak istenmektedir. Orta Asya'da kadın-erkek eşitliği, Orta Asya'da parlamento ya da Orta Asya' da karma ekonomi...

Sosyologlar olarak bizlerin de Ziya Gökalp'i aştığımız söylenemez. Belki aynı açıklamaları ve aynı sözcükleri kullanmıyoruz artık ama Batı kalıp ve şemalarıyla tarihi açıklamak ve buna karşılık Türk tarihini, öne sürülen kuramları resimlendirmek için kullanmak alışkanlığından henüz vazgeçmiş değiliz.

Orta Asya Türk Tarihine Yaklaşımı

İlgi çekicidir. Ziya Gökalp, bize yabancı bir düşünürün, Batılı bir sosyologun sözcülüğünü yapmış ve aynı düşünürün etkisinin günümüze kadar sürmesine yol açmıştır. Öte yanda ise Türk milliyetçiliğinin önderlerindedir. Kendi kişiliğimizi, tarihteki kimliğimizi belirleyebilmek yolunda büyük çaba göstermiştir. Önemlisi, o güne değin tarihçilerimizin ilgisini çekmeyen, Orta Asya serüvenimizi, tarihimizin önemli bir bölümünü gündeme getirmiştir.

Bu ilk bakışta çelişkili gibi görülen olayı Batı etkisiyle açıklayabilmek de mümkündür. XIX. yy. ve XX. yy. başları Batı'da milliyetçilik akımlarının yaygın olduğu ve buna bağlı olarak milliyetçilik kuramlarının geliştirildiği bir dönemdir. Yine aynı dönemde Batı'da, Gökalp'in kendisinin de belirttiği gibi, Türkoloji çalışmaları ve Orta Asya Türklerine karşı bir ilgi başlamış bulunmaktadır.

Böylece Ziya Gökalp'in kendi tarihimize yönelme ve Türk milliyetçiliğini savunma eğilimini Batı etkisi genel çerçevesi içinde açıklayabilmek imkânımız bulunmaktadır. Gerçekten de bir yönü ile kendi kimliğimizin belirlenmesi olan İslamcılık Batı'ya karşı çıkış anlamını taşıırken öte yanda Türk milliyetçiliği Batı ile uyuşmamızı kolaylaştırmıştır.

Türk tarihine yaklaşımı da, Ziya Gökalp'in kendi deyimi ile Durkheim'ın yönteminin uygulanmasından öteye gitmeyecektir. «Durkheim'ın ilmî usulüne ve ilmî mezhebine göre yazılmış, Durkheim'ın Sosyolojisi'ne ilâve ettiği misalleri, tetkik sahası olarak kabul ettiği Türk, İslam ve Osmanlı medeniyetlerinden almıştır.» Günümüzde feodal ve benzeri sıfatlarla Türk tarihinin Batı kalıpları içinde ele alınmasını andırır bir biçimde klan ve benzeri kavramları Türk tarihine uygulamaya girişmiştir. Ve bu girişim içinde kendi katkısı, bu söz konusu yabancı kalıplara karşılık aramak, başka deyişle çeviri faaliyeti ile sınırlı kalmıştır.

Çeşitli alanlarda sosyolojiye büyük katkılarına karşılık, Durkheim'ın tarih anlayışı, Türk tarihinin bütün zenginlikleriyle ortaya çıkmasına izin vermeyecek kısırlıktadır. Durkheim, tarihe sırt çeviren antropolojik bir anlayışın sahibidir. Batı'nın içinde bulunduğu açmazları, çelişkileri bilmezden gelebilmek için (bu açmaz ve çelişkiler tarihi koşulların ürünü olarak tanıtılmıştır) tarihi mekanik bir harekete indirgemıştır.

Tarihte belli, zorunlu ve böyle olduğu için de evrensel bazı eğilimler bulunmaktadır. Bu eğilimler, çeşitli kurum ve olaylarda ifadelerini bulmaktadır. Bu durumda önemli olan bu eğilimlerin eksiksiz, ifade edilebilmeleri ve en mükemmel biçimlerine kavuşabilmeleridir. Tarih de söz konusu eğilimlerin ilkelden, basitten en mükemmele yönelmesinden başka bir şey değildir. Söz konusu olan eğilimlerin kendi başlarına en mükemmeli gerçekleştirmeleri sürecidir.

Bu süreç içinde elverişli ya da elverişsiz koşullar nedeniyle eğilimlerin mükemmele yönelmeleri yeryüzünde her yerde eş hızda olmamıştır. Bu eğilimlerin gelişine çizgileri içindeki çeşitli aşamalarının örneklerini aynı anda günümüzde bulabilmemiz mümkün olmaktadır. Durkheim'ın deyimiyle «ikel toplumlar», günümüz uygarlıkları ile aynı anda karşımızda bulunmaktadır. Bu durumda çeşitli kurumların ve kurumlar aracılığıyla toplumların gelişmelerini inceleyebilmek için tarihe başvurmamıza gerek kalmamaktadır. Günümüz çeşitli toplumlarının karşılaştırılmasıyla da aynı sonuçları elde edebilmemiz mümkündür. Bu yolun örneğini kendi çalışmalarında vermiştir. Din olayının en basit ve en ikel biçiminin Avustralya yerlilerinin yaşamının incelenmesiyle bir aydınlığa kavuşabileceğini öne sürmüştür,

Durkheim'ın bu yaklaşımı konusunda söylenebilecek çok söz, yapılacak çok eleştiri bulunmaktadır. Biz konumuzla ilgili yönleri üzerinde durmakla yetinelim. Bu yönlerin başında hiç kuşkusuz bir Batılının Avustralya yerlilerini ele alışına benzer birimde kendi tarihimize eğilmemiz gelmektedir. Yine aynı biçimde söz konusu kısır tarih anlayışı (tarihi, toplumların oluşmasında temel olmaktan çıkarılıp bunun yerine bazı soyut ve evrensel eğilimlerin yerleştirilmesi) sonucunda Gökalp incelemelerinden hiçbir sonuç çıkaramayacak, tarihimiz ile ilgili hiçbir açıklama getiremeyecektir.

Ziya Gökalp da bunun eksikliğini duyacak; elde ettiği malzeme ve ortaya attığı görüşler bir açıklama ve bütünlük kazanamayınca bazı mantık kuruluşlarıyla belli bir

bütünlük elde etmeye çalışacaktır. Gerçekten Ziya Gökalp'in katkısı da Durkheim sosyolojisinin bazı kavramlarına Türk tarihinde karşılıklar aramak yanında bu soyut mantık kuruluşlarıyla sınırlıdır.

Yine aynı tarihe sırt çeviriş ve buna karşılık mekanik bir gelişme kuramı nedeniyle Türk kimliğinin belirlenmesinde de önemli bir kalıcısı olmamıştır. «Türk Medeniyeti Tarihi», bu konuda hazırladığı en önemli çalışması olmasına karşılık büyük bir ilgi görmeyecektir. Uzun süre eski yazı baskısı, öbür kitapları defalarca basılırken, tek baskı olarak kalacaktır. Yeni baskıları ise, önce dayandığı bilgiler artık eskimiş oldukları için, umulan yankıyı uyandırmayacaktır.

Osmanlılığı İnkâr

Bütün bunlara rağmen biz Ziya Gökalp'in etkisinden söz ediyoruz. Bir yanda konuyla ilgili en önemli çalışmasının ilgi uyandırmaması, öte yanda konu üzerinde etkisi. Bir yanda Batı düşüncesine bağlılığı, öte yanda ise Türk milliyetçiliğinin gelişmesine katkısı... Temelde çelişkili görülen değişik yönleriyle karşılaşmaktayız. Ve bu görüntü Gökalp'in çok yönlü kişiliğinden kaynaklanacaktır.

Ziya Gökalp'in Orta Asya ile ilgisi, yalnızca sosyolog olarak, bir bilimsel merak konusu olarak kalmamıştır, İttihat ve Terakki üyesi olarak, I. Dünya Savayı sırasında Osmanlı İmparatorluğu'ndan sorumlu bir partinin sözcüsü olarak Orta Asya sorunuyla yakından ilgilenmiştir. A. Kemal İlkul'un anılarından Orta Asya'ya görevli gidecekleri, Talât Paşa ile birlikte seçtiğini, aynı görevlilerin son ziyaretlerini Ziya Gökalp'e yaptıklarını ve ondan talimat ve öğüt aldıklarını öğreniyoruz.

Orta Asya Türk dünyasının önemini sezinleyen ve bu konuda bir siyaset oluşturanların ya da Türkiye'nin siyaseti içinde Orta Asya Türklerine bir yer verenlerin başında Ziya Gökalp bulunmaktadır. Konu üzerindeki etkinliği de buradan kaynaklanmaktadır. İlgili kitaplarını da, bilimsel değeri bakımından değil bu açıdan ele almamız gerekmektedir.

Orta Asya Türk tarihi üzerinde durmuş, konu üzerine ilgimizi çekmiştir ama siyasi alandaki öncülüğüne karşılık sosyoloji çerçevesi içinde konu ile ilgili hiçbir önemli şey söylememiş, geçerli ve yeni bir bakış açısı getirememiştir. Oysa söyledikleriyle hiçbir biçimde uyuşmamız mümkün olmadığı halde Osmanlı İmparatorluğu konusunda söylediklerinin çok daha sistemli ve belli bir bakış açısına dayalı olduğunu kabul etmek zorundayız.

Bir zamanlar Osmanlı İmparatorluğu'na sahip çıkmak ve varlığının sürdürülmesinde sorumluluk yüklenmek durumunda bir partinin sözcüsü olarak Osmanlı imparatorluğu konusunda söyledikleri daha da ilgi çekici olmaktadır. Adı geçen dönemde İmparatorluktan vazgeçmek, elbet söz konusu değildir. Ancak bir siyaset olarak Osmanlılığın artık geçerli olmadığını savunmaktan geri kalmamıştır. Osmanlılık siyasetine karşılık, başta Türklük ve çağdaşlaşmak olmak üzere, «Türkleşmek, İslâmlaşmak ve Muasırlaşmak»ı önerecektir.

Osmanlılık üzerine gerçek yargısını İmparatorluğun çöküşünden sonra hazırladığı «Türkçülüğün Esasları» adlı kitabında ortaya koymuştur. Ziya Gökalp'e göre Osmanlılığın Türk kültürüyle hiçbir ilişkisi bulunmamaktadır. Yine bütün tarihleri boyunca Türklük ve Osmanlılık birbirleriyle kaynaşmamış, iki ayrı kimlik olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. Çağdaşlaşma da, artık Osmanlı İmparatorluğu'nun sorunlarına bir çözüm değil aksine Osmanlı İmparatorluğu'nun ortadan kalkmasını gerektiren bir harekettir.

Ziya Gökalp'te ve izleyicilerinde bu görüşü kanıtlayabilmek için çeşitli kuramlar ortaya atılacaktır. Osmanlı İmparatorluğunun ümmet dönemi siyasî kuruluşu, Orta Çağ kalıntısı olduğu (Batı'da da I. Dünya Savaşı sonrası benzer kuramlar ortaya atılmıştır), oysa günümüzün milletler ve milli devletler dönemi olduğu söylenecektir. Görüldüğü gibi burada da Durkheim'ın tarih anlayışına uygun mekanik bir gelişme şeması benimsenmektedir. Toplumlar zorunlu olarak «ümmet - millet», devletler ise «imparatorluk - milli devlet» aşamalarından mekanik bir biçimde ve sırası gelince geçerler. Uygarlıklar arasında da karşılıklı ve karmaşık bir ilişki söz konusu değildir. Aralarında tek yönlü ve mekanik bir ilişki bulunmaktadır. Belli uygarlıklar dönemlerini doldururlar. Yerlerini yeni uygarlıklar alırlar. Doğu ve Batı uygarlıkları arasındaki ilişki de bundan ibarettir. Doğu uygarlığı artık aşılmıştır. Günümüz uygarlığına ayak uydurabilmek için Batı uygarlığına geçebilmemiz gerekmektedir.

İlişki mekanik ve tek yönlü okluğuna göre bir uygarlıktan öbürüne geçiş bir sorunu neden olmamaktadır. Bir Afrika ülkesinde Batı uygarlığına geçiş konusunda adı geçen görüşü savunmak, elbet kolaydır. Ancak bizim gibi çok zengin bir tarihe ve uygarlığa sahip bir ülkede aynı kolaylık söz konusu değildi. Ziya Gökalp, karşılaşılan güçlükleri kurumsal yönden bilindiği gibi «kültür ve uygarlık» kavramlarıyla aşmaya çalışmıştır. Kültür ve uygarlık kuramı ayrı bir tartışma konusudur. Üzerinde durmayacağız. Ancak aynı kuramın Ziya Gökalp'te Osmanlılığı inkâr konusunda etkili bir rol oynadığını belirtmekle yetinelim.

Buraya değin Ziya Gökalp'in Osmanlı konusunda söyledikleri büyük bir itirazla karşılaşmamış, Osmanlı konusunda yaygın görüşün az-çok genel çizgilerini oluşturmuştur. Fakat Ziya Gökalp'in Osmanlılıkla ilgili görüşleri bununla da sınırlı kalmamıştır.

Başta da değindiğimiz gibi çok zengin bir tarihe sahip bir ülkede bağlı bulunan uygarlıktan başka bir uygarlığa geçişi benimsemek hiç de kolay olmayacaktır. Ülkede kendi tarihinden, kendi köklerinden kopma duygusunun yaygınlaşması, toplumun kendisine ve tarihine yabancılaşması tehlikesi vardır. Gökalp, bu tehlikeyi sezmiştir. Bunun sonucunda Osmanlı'yı ve Osmanlı'ya bağlı olarak Doğu uygarlığını yabancı kaynaklı tanıtacaktır. Daha da ileri gidecek ve Doğu ve Batı uygarlıklarının eş kökenli olduklarını savunacaktır, Roma İmparatorluğu'nun Doğu ve Batı İmparatorluğu olarak ikiye bölünmesi sonucunda Doğu ve Batı uygarlıkları ortaya çıkmıştır. Bu durumda aynı kökenli ve her ikisi de bize yabancı bir uygarlıktan öbürüne geçmekle herhangi bir kimlik sorunu ile karşılaşmayacağız. Doğu uygarlığı çerçevesi içinde her şeyi, her şeyimizi Bizans'tan, Rum'dan aldık. Bundan sonra Batı uygarlık alanına geçeceğiz. Ve Batı'dan almaya başlayacağız. Temelde bizim için önemli bir değişiklik olmamaktadır.

Bu görüşlerini ortaya attığı zaman Ziya Gökalp büyük bir tepki ile karşılaşmamıştır. Osmanlı'ya yönelttiği eleştiriler, Osmanlı'nın tasfiyesi için öne sürdüğü kanıtlar temelde onaylanmıştır. Osmanlı ve Doğu uygarlığının Doğu Roma kaynaklı olduğu görüşü ise aynı mantık düzeninin son çizgiye taşınmasından başka bir şey değildir. Bu nedenle böyle bir görüşün savunulur hiçbir yönünün olmadığı anlaşılan günümüzde bile Ziya Gökalp bu konuda eleştiriye uğramamakta ve konunun bilmezden gelinmesi yolu seçilmektedir.

Kuramın Ortaya Çıkardığı Sorunlar

Doğu uygarlığını bırakıp Batı uygarlığını seçmek durumunda olan bizler için her iki uygarlığın yabancı, üstelik aynı kökenli olduğunu söylemek mutlaka belli bir gönül rahatlığı kazandırmaktadır. Fakat bu gönül rahatlığının yanında önemli güçlüklerle de yol açmaktadır.

Söylenen, mevcut uygarlıkların tek kaynaklı olduğu ve bu kaynağın da Roma İmparatorluğu'ndan başka bir şey olmadığıdır. Roma imparatorluğu ise bizim bütünüyle yabancıımız olan ve hiçbir katkımızın bulunmadığı bir siyasi kuruluştur (Atilla aracılığı ile Roma uygarlığının oluşumuna bir katkımız olduğunu öne sürebilmemiz güçtür). Bu durumda bizim uygarlığın kuruluş ve gelişmesine herhangi bir katkımız söz konusu olmayacaktır. Uygarlıkların gelişmeleri dışında kalmış, başka deyişle tarih dışı toplumlar benzeri bir ulus olmamız söz konusudur. Gerçekten de Ziya Gökalp'i özellikle izleyen Orta Asya dönemi tarihçilerimiz, Orta Asya dönemi ile ilgili belli bir gelişme içinde çeşitli aşamalı bir tarih çizgisi karşımıza koyamadıkları gibi ancak Batı kurumlarına benzetme ve yakıştırma yoluyla Türklerin de uygar bir ulus olduğunu kanıtlama yoluna gitmek zorunda kalmalardır. (Orta Asya Türklerinde kadın hakları, parlamento ve demokrasi...)

Ziya Gökalp'in Osmanlı ve uygarlıkların kaynağı konularındaki görüşleri Gibbons'un «Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu» adlı kitabında savunduğu tezle şaşılacak ölçüde çok yakın benzerlikler göstermektedir. Gibbons da, Osmanlı İmparatorluğu'nun Bizans İmparatorluğu'nun din ve biçim değiştirmesinden başka bir şey olmadığını savunmaktadır. Devşirme kurumuna da dayanarak Osmanlı insanının Türkle zorunlu ilgisi olmadığını, din değişikliği ve başka gelişme ve değişmelerle ortaya çıkmış yeni bir ırk olduğunu öne sürmektedir. Gibbons'un buraya kadar söyledikleri temelde Ziya Gökalp' in görüşleriyle uyuşmaktadır. Ancak Gibbons'un getirdiği açıklama, Ziya Gökalp ve onun izleyicilerini güç durumda bırakacak ve büyük tepkilere neden olacaktır.

Gibbons'a göre Osmanlı'nın mutlaka Türk dışında bir başka kaynağı olması gerekir. Buna kaynak da Bizans'tan başkası olamaz. Çünkü Türkler Osmanlı İmparatorluğu gibi 7 yy. süren ve dünyaya egemen olan bir siyasî kuruluşu kendi güçleriyle yaratamayacak kadar uygarlıktan uzaktır. Ziya Gökalp'in Osmanlı'nın Bizans kökenli olduğunu öne sürerken böyle bir art görüşü olmadığı açıktır. Fakat Osmanlı'yı küçümseme, vazgeçilebilir gösterme çabalarının bizim uygarlıktan nasibimiz olmadığını savunanları destekleyebileceğini görmemiş olması, hiç kuşku yok, Ziya Gökalp'in en zayıf yönünü oluşturmaktadır.

Ziya Gökalp'in tarihimizle ilgili açıklamalarının yol açtığı bir başka güçlük daha bulunmaktadır. O da Osmanlılığı inkâr edip tarihimiz dışına itince, günümüz tek bağımsız Türk Devleti, Anadolu'da kurulu Türkiye Cumhuriyeti ile Türk tarihi ve Türk dünyası arasında bağlantı kurmanın, kopukluk ve kesikliği önlemenin güçlüğüdür. Ziya Gökalp, bu güçlüğü yine «kültür ve uygarlık» kuramı içinde çözmeyi denemiştir. Anadolu Türk halkı, kendi kültürü aracılığı ile milli kimliğini sürdürebilmiştir. Osmanlılık ise uygarlık alanı ile sınırlı kalmıştır. Milli kimlikle bir ilgisi yoktur. Osmanlı ile Bizans arasında Gibbons'un kurduğu ilişkilere en şiddetli bir biçimde karşı çıkmış yazar, Fuad Köprülü bile söz konusu görüşe karşı çıkarken Anadolu tarikatlarında şamanlık izleri bularak Gökalp'i bu alanda desteklemiştir.

Türklerin Anadolu'daki serüveni Osmanlı İmparatorluğu'nu tarihimiz dışına itmek, buna Anadolu'da Yunanlılıkla ilgili kazıların başlaması, bu kazılarda elde edilen buluntuların Anadolu kimliğini ortaya çıkaracağını öne süren Türk yazarların bile bulunması eklenince, topraklarımız üzerinde mülkiyetimizin tartışma konusu yapılabileceği tehlikesi sezilenecek; bu tehlike önünde Osmanlı'ya sahip çıkmak yerine Hititler adını Etiler'e çevirerek Anadolu'nun Türklüğünü savunabilmek için çok çapraşık bir yola başvurulacaktır. Söz konusu tezin tarihi bir geçerliliği olmadığı gibi başka yanlış yargılara da neden olmuştur. Hititlerle günümüz Anadolu insanı arasında bir bağlantı kurabilmek için Hitit kabartmaları ile günümüz Anadolu'sunda kullanılan bazı tarım araçları arasında yakıştırmalara kalkışılmış ve böylece Doğulu olarak, bizlere durgun

toplum, başka deyişle ilerleme ve gelişmeye yatkınlığı olmayan toplum, suçlamasını yöneltenlere destek sağlanmıştır.

Sonuç

Ziya Gökalp, sosyolog olarak Türk tarihine ilgi duymuş; Türk tarihinin bazı sorunları üzerine ilginizi çekmiştir. Özellikle yeni koşullar önünde yeni çözümler gerektiren sorunlara karşılıklar getirmeye çalışmıştır. Ve bugün de açık bir biçimde olmasa da etkisi sürmektedir.

Getirdiği karşılıkları bugün artık benimseyebilmemiz mümkün değildir. Ancak Ziya Gökalp'i ve önerdiği çözümleri aşabilmek için sorunların önce ortaya konulması gerekir. Ve Gökalp'in görüşlerini kendi koşulları içinde değerlendirmek zorunluluğu bulunmaktadır. Biz de bu amaçla konuyu ortaya getirdik.

Öncelikle Durkheim'cı bir tarih anlayışım benimseyebilmemiz mümkün değildir. Durkheim'ın tek yönlü ve mekanik tarih anlayışı, Batı seçiminin kaçınılmazlığını kanıtlayabilmek için Ziya Gökalp'e büyük destek sağlamıştır. Ancak Batı seçimini en katı biçimde savunanlar için bile sorun artık Batı seçiminin zorunluluğunu kanıtlamak değil Batı seçimi içinde Türkiye'nin yerinin ve çıkarlarının belirlenmesidir. Tek yönlü ve mekanik tarih anlayışları artık sorunlarımızın anlaşılması ve çözümlenmesinde yetersiz kalmaktadır.

Ziya Gökalp'in Osmanlı İmparatorluğu konusunda söyledikleri de benimsenemez. Tarihimizin gocunacağımız, bilmezden gelip inkâr edeceğimiz hiçbir dönemi yoktur. İmparatorluğun elden çıkmış olduğu artık tarihî bir gerçektir. Bu gerçeğin kabullenebilmesi için Osmanlı'nın horlanması gereği kalmamıştır.

Orta Asya tarihimize yaklaşımında da Durkheim'cı anlayışın, söz konusu dönemi Osmanlı'ya karşı göstermek isteyişinin yol açtığı yanlışlar vardır. Fakat konuya ilginizi çekmiş olması önemlidir. Zaten Ziya Gökalp'ten tarih konusunda günümüze kalan olumlu yön, günümüz sorunlarını tarihimiz aracılığı ile açıklamak istemesi, böylece tarihimizin önemine ilginizi çekerek sosyologlarımızı tarihçilerimizle işbirliğine itmiş olmasıdır.

Etik Kurul Raporu: Bu çalışma için etik kurul raporu gerekliliği bulunmamaktadır.
Katkı oranı beyanı: %100
Çatışma beyanı: Makalede, herhangi bir kurum, kuruluş ve kişi ile mali çıkar çatışması yoktur ve yazarlar arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır.